

JOHDANTO MICHELE BARRETTIN HAASTATTELUUN

Michèle Barrett, joka toimii sosiologian professorina Lontoon City University'ssa luennoi 25.4. 1998 Tampereella järjestetyssä feminismiä yhteiskuntatieteissä käsitelleessä seminaarissa aiheesta "Feminism and the Post-Structuralist Turn". Barrettin kaikessa tuotannossa näkyy hänen pyrkimyksensä pitää mielessä tiedenteen poliittiset ulottuvuudet – ja niitä Barrett on ajatellut erityisesti feministisen politiikan ehtojen ja tavoitteiden kannalta. Sinä hän ei kuitenkaan ole lähtenyt liikkeelle ensisijaisesti sukupuolen käsitteen analyysistä, vaan on tarkastellut ennemminkin kriittisen yhteiskuntateorian yleisiä lähtökohtia ja mm. kulttuurintutkimuksen paikkaa yhteiskuntatieteissä.

Somessa Michèle Barrett tuntee ensisijaisesti "marxilaisen feminismin" teoreetikkona – eli tietenkin kirjan *Women's Oppression Today* (Nykyajan alistettu nainen, Vastapaino 1985) kirjoittajana. Näin ei kuitenkaan ole kaikkialla: Barrett sanoo, että esimerkiksi Yhdysvalloissa hänet yhdistetään useimmiten kirjallisuudentutkimukseen. Pääasiassa kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimukseen liittyy myös Barrettin seuraava kirja, ensi joulukuussa ilmestynvä esseekokoelma *Imagination in Theory: Essays on Writing and Culture* (Polity Press). Se on kokoelma Barrettin kirjoituksia melko pitkältä ajanjaksolta ja sisältää kirjallisuusseiden lisäksi joitakin uudempiä ja teoreettisempia artikkeleita. Aiheina on mm. ihmisluonnon käsite, estetiikan paikka "radikaalikiitikkissä", kulttuurintutkimus ja Stuart Hall, Michel Foucault ja Virginia Woolf. Eriytisesti Woolfista Barrett on ollut kiinnostunut jo kauan: hänen väitöskirjansa käsitteli pääasiassa Woolfia ja hän on toimittanut tämän esseitä sisältävän kokoelman *Virginia Woolf: Women and Writing*. Taiteen ja kirjallisuuden sosiologian tutkijan roolissa Barrett kertoo joutuneensa toistuvasti vastakkain disiplinääristen valtakoneistojen kanssa: perinteisesti sosiologia kohteli kaikkea kulttuuria hyvin marginaalisesti ja se mikä kulttuurintutkimuksen synnyn ja institutionalisoinnin myötä saavutti huomiota ja hyväksyntää tämän uuden alan sisällä oli nimenomaan populaarikulttuurin tutkimus. Esteettisten kategorioiden tuomista so-

silogiseen tutkimukseen on aina pidetty jonkin verran sopimattomana, vaikka syyt ovatkin vaihdelleet.

Barrettin kohdalla tulee hyvin esiin se, miten nopeasti feministisen teorian peruskäsitteistö on muuttunut parin viime vuosikymmenen aikana. Kun hänen v. 1980 kirjoittamastaan kirjasta *Women's Oppression Today* otettiin Britanniassa korjattu uusintapainos v. 1988, se oli jo takakannessa ehditty määrittää "klassiseksi". Klassisuus ei tässäkään tapauksessa viitanne ainoastaan myyntilukuihin tai siihen monelle kielelle kirja on käännetty ja paljonko sitä on siteerattu, vaan vihjaa myös, että sitä tulee ajattomammat perusedat tavoitukseen lukea historiallisella mielellä, tekstin syntykonteksti mielessä pitäen. Tietoisena tästä Barrett aloittaa uuden esipuheen sanoen:

"Kirjan alkuperäisestä otsikosta, *Women's Oppression Today: Problems in Marxist Feminist Analysis*, on 'problems' ehkä ainoa sana, jota voi nykyään käyttää ilman varauksia..."

Kyse on muustakin kuin termin "marxilainen" imagoarvon muutoksista tai edes yhdistelmän "marxilainen feminismi" ongelmallisuudesta: lisäksi yksioikoinen puhe "naisista" ryhmänä oli huomattavasti vaikeutunut ja "sortoa", "riistoa" ja "alistamista" alettu pitää tarpeettoman karkeina ilmaisuina. Ja kuten Barrett uudessa esipuheessaan

toteaa, myös se, että hän puhuu mieluummin "sosiaalisesta sukupuolesta" kuin "sukupuolierosta" vaatii muuttuneessa teoreettisessa ilmastossa erillisiä perusteluita.

Yhteiskuntatieteiden peruskäsitteistö on toki muuttunut vauhdilla muutenkin, mutta varmastikin nopea vaihtuvuus näkyy kaikkein selvimmin feministisen tutkimuksen – tai "naistutkimuksen" – kaltaisten uusien monitieteellisten alojen kohdalla. Lähinnä tämä johtuu tietenkin siitä, että ne ovat usein ryhmittäytyneet ensisijaisesti jonkin muun yhteisen nimitäjän kuin yhteisen peruskäsiteapparaatin ympärille – jolloin hyvinkin eri suunnilta tulevat ja erilaisiin käsitejärjestelmiin tottuneet ihmiset ainakin yrittävät käydä jossain mielessä "samaa keskustelua" ja perustella toisilleen lähtökohtiaan. Naistutkimuksakaan ei käsitteenvalinnan tasolla juuri korostu niinkään kiinnittäytymisen johonkin tiettyyn "yhteiseen" – ainakaan mihinkään, mikä rajoittaisi tutkimuksen luonnetta nopeasti vaihtuvia ja lähes-missä-tahansa-merkityksessä-käytettäviä "ruumiin", "eron" tai "performatiivisuuden" kaltaisia sloganeita enempää. Sen sijaan korostuu tarve välttää tiettyjä käsitteitä – kaikkia niitä, jotka joltakin suunnalta tullut "naistutkimuksen sisäinen" kritiikki jo on ehtinyt asettaa arveluttavaan valoon. Tullakseen kuunnelluksi ja saadakseen jotakin spesifimpää ja sisällöllistä sanottua on siis jatkuvasti etsittävä uusia kieliä, joilla asiansa esittää – ja tämän takia tekstit alkavat kuulostaa "vanhentuneilta" jo muutamassa vuodessa.

Women's Oppression Today siioitui sen ajanjakson loppupuolelle, jota Barrett myöhemmin luonnehtii kaudeksi, jolloin läntisen feministisen ajattelun sisällä vallitsi suorastaan hämmästyttävä yksimielisyys siitä, mitkä ovat keskeiset kysymykset, vaikka niihin annetut vastaukset vaihtelivatkin. Kaikkein keskeisin kysymys oli tietenkin naisten alistamisen aseman "perimmäinen syy". Sosialistifeministeille ongelma ilmeni valintatilanteena "yhden järjestelmän" ja "kahden järjestelmän" teorioiden välillä: tulisiko sukupuolittuneiden hierarkkisten valtasuhteiden olemassaolo palauttaa kapitalismin toimintalogiikkaan vai pyrkiäkö teoretisoimaan niitä myös taloudesta irrallaan? Barrett korosti kulttuurin roolia ja hylkäsi sellaisen reduktionistisen funktionalismin, joka selitti kaiken viittaamalla

oletettuihin kapitalistisen tuotannon ja uusintamisen “vaatimuksiin”. Kuitenkin hän myös kiinnitti huomiota niihin tapoihin, joilla sukupuolittuneet valtasuhteet – vaikka eivät siis olekaan kapitalismin “välttämätön edellytys” – ovat kuitenkin historiallisesti kietoutuneet kapitalistisiin yhteiskuntasuhteisiin, joissa niillä siis on osittainen materiaallinen perustansa.

Barrett on kiinnittänyt huomiota erityisesti ydinperheideologiaan ja -instituutioon keskeisinä sukupuolittuneiden subjektien tuottajina ja naisten riiston välineinä. Familialistisen ideologian merkitys tulee esiin jo kirjassa *Women’s Oppression Today*, mutta sen luonnetta ja vaikutuksia sekä vastarinnan mahdollisuuksia Barrett pyrkii tarkentamaan ja konkretisoimaan yhdessä Mary McIntoshin kanssa kirjoittamassaan avoimen ohjelmallisessa teoksessa *The Anti-Social Family*. Jälkikäteen Barrett on pitänyt näiden molempien kirjojen pahimpana sisällöllisenä puutteena rodun ja etnisten erojen unohtamista: perheen ja perheideologian rooli naisten sortajana ei suinkaan ole näistä tekijöistä riippumaton asia, mikä olisi pitänyt ottaa paremmin huomioon puhuttaessa Britannian kaltaisesta monikulttuurisesta yhteiskunnasta. *The Anti-social Family*’n empiiriset todisteluosiot kuulostavat osin vanhentuneilta ja toisiinsa kovin hätäisesti liimatuilta, mutta niistä riippumattomana pamflettina sillä on ajankohtaisuutta ja kantavuutta edelleen – ellei muuten, niin vähintäänkin muistutuksena siitä, että Barrettin ja McIntoshin kirjassaan toistuvasti peräänkuuluttama perheen käsitteen perinpohjainen dekonstruktio, tavalla josta olisi apua muotoiltaessa perheideologiaa pintaa syvemmältä hajottava käytännön politiikka, on edelleen antanut odottaa itseään.

“Ideologia” oli siis 1980-luvun alussa Barrettin peruskäsite, hänen vaihtoehdonsa radikaalifeminismin “patriarkaatille” ja marxilaisten “yhden järjestelmän teoretikoiden” “uusintamiselle”. Myöhemmin hän alkoi kuitenkin – osittain häneen kohdistetun kritiikin ja kirjasta *Women’s Oppression Today* tehtyjen yllättävien tulkintojen vuoksi – pohtia uudelleen ideologian käsitteen käyttökelpoisuutta kritiikin välineenä. Tässä tarkoituksessa hän kääntyi tarkastelemaan lähemmin ideologian käsitteen asemaa marxilaisessa teoriaperinteessä. Tuloksena tästä tarkastelusta oli kirja *The Politics of Truth*.

Barrettin alkuperäinen tavoite oli löytää ideologian käsitteelle sellainen

määritelmä, joka irrottaisi sen marxismin luokkakeskeisestä kehyksestä. Toisin kuitenkin kävi: huomattuaan, miten vähän yksimielisyyttä marxilaisen perinteen sisällä oli ollut edes kaikkein perustavimmista kysymyksistä ja millaista painolastia käsitteen mukaan oli eri käyttöyhteyksistä tarttunut, Barrett alkoi paljon perustavammalla tavalla epäillä ideologian käsitteen rehabilitointiyritysten mielekkyyttä.

The Politics of Truth kuvailee tapoja, joilla Marxin omat keskenään osin ristiriitaisetkin tavat puhua “ideologiasta” ovat toimineet lähtökohtana klassisen marxilaisen perinteen sisäisille debeatille ja kulkeutuneet sitä kautta osaksi myös uudempiä kysymyksenasetteluita. Hyvinkin pitkälle säilyi yhtenä keskeisimmistä erottelevista tekijöistä kysymys, tulisiko ideologiaa ajatella jonkinlaisena epistemologisena kategoriana (vastakohtana totuudelle tai tieteelle, äärimuodossaan “vääränä tietoisuutena”) vai puhtaana kuvailevana käsitteenä (lukácslaisittain historiallisen luokkatietoisuuden ilmaukseksi). Barrett osoittaa, että mm. riippuen vastauksesta tähän kysymykseen ovat tavat, joilla ideologian suhde “materiaaliseen perustaan” ja “luokkaan” käsitteellistyy, muodostuneet eri tapauksissa hyvinkin erilaisiksi – ja osin erilaisiksi ovat siten muodostuneet myös ongelmat, joihin ideologian käsitteen kanssa on ajaututtu.

Barrett jäljittää kaksi erilaista reittiä marxilaisen kritiikin paradigman teoreettisille rajoille – toisen Louis Althusserin, toisen Antonio Gramscin kautta. Marxilainen viitekehys alkaa hajota, kun kaksi uutta ideologian käsitettä koskevaa ongelmaa – kysymyksen suhteesta luokkaan ja kysymyksen taustalla olevasta subjektikäsitteestä – nousee marxismin sisäisessä keskustelussa yhä enemmän agendalle. Kun otettiin vakavasti tarve irtautua kaapeasti luokkapohjaisesta teoretisoinnista ja tarve luoda vivaihteikkaampi kuva tavoista, joilla ideologia yksilötasolla kokemuksellisesti tulee osaksi identiteettiä, osoittautui, että näitä kysymyksiä oli vaikea käsitellä juuri missään tunnistettavassa mielessä “marxilaisen” viitekehysten sisällä. Siirtymän “marxilaisesta” paradigmasta “jälkimarxilaiseen” Barrett paikantaa selkeimmin Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin työhön: kun luovutaan ideologian luokkasidonnaisuuden ajatukselta, on jo käytännössä luovuttu marxismista yleensäkin – ja tässä mielessä Gramsci ja Althusser pysyivät vielä vankasti “kuilun marxilaisella puolella”. Althusser (jolla oli ollut keskei-

nen vaikutus myös Barrettin omiin tapoihin puhua ideologiasta kirjassa *Women’s Oppression Today*) pyrkii kylä nostamaan esiin relevantin kysymyksen perinteisen humanistisen subjektikäsitteiden ongelmista ja psykoanalyysin roolista ajateltaessa subjektituttu, mutta Barrettin tulkinnan mukaan hän päätyy sisäisesti ristiriitaiseen positioon kykenemättä yrityksestään huolimatta kunnolla integroidaan lacanilaisia ajatuskulkuja muuten niin luokkakeskeiseen teoriaansa. Barrettille tämä Althusserin kahti-

“Feminismin ‘kulttuurinen käänne’ on historiallisesti ajoitettavissa oleva ilmiö ja ainakin Britanniassa se tapahtui yhtä aikaa järjestäytyneen naisliikkeen yhtäkkisen hajautumisen kanssa.”
(MB)

ajakaisuus ei kuitenkaan ole mikään sattuma, vaan havainnollinen osoitus siitä, että hänen tehtävänsä yhdistää psykoanalyysiä marxilaisuuteen oli jo lähtökohtaisesti “mahdoton”.

Kirjasta *The Politics of Truth* muodostuu siis kertomus marxilaisen yhteiskuntakritiikin paradigman hajoamisesta “sisäلتäpäin” omiin teoreettisiin jännitteisiinsä. Vaikka toki on ilmeistä, että “ulkosiakin” syitä oli vaikuttamassa siihen, että tiettyssä vaiheessa alettiin mieluummin etsiä uusia käsitteitä kuin jatkettiin vanhojen edelleenkehittelyä, on Barrettin kertomus eheydessään varsin vakuuttava. Barrett päätyy sille kannalle, että koska ideologian vanhat assosiaatiot luokkaan ja kysymykseen “materiaalisesta perustasta” ovat vahvat ja ilman näitä yhteyksiä sille puolestaan jäisi käsitteenä kovin vähän selitysoimaa, on marxilaisen paradigman hajottua loppujen lopuksi parempi keksiä uusia käsitteitä kuin pyrkiä uudelleenmäärittelemään ideologia “jälkimarxilaisittain”.

Foucault, jonka Barrett on valinnut edustamaan” jälkistrukturalismia kirjassa *The Politics of Truth*, on kritisoinut ideologian käsitettä juuri niistä samoista syistä, joiden Barrett kuvaa muodostuneen keskeisiksi ongelmiksi marxilaisen keskustelun sisällä. Barrett näkee foucaultlaisen jälkistrukturalismin monilta osin aitona irrottau-

tumisena koko siitä viitekehystä, joka on mahdollistanut useiden marxilaisen paradigman sisäisten “ikuisuus-kysymysten” asettamisen. Näin Barrett, huolimatta tietystä kriittisyydestään jälkistrukturalistisia teorioita kohtaan, ottaa etäisyyttä sellaisiin postmodernismikritiikin muotoihin, jotka voi nähdä yrityksi elvyttää uudelleen keskustelua näistä (yleensä jontekin epistemologisen tai materiaalisen perustan rooliin kytkeytyvistä) “ikuisuus-kysymyksistä”. Myös foucaultlaista “alkuperän etsimisen” kyseenalaistamista Barrett pitää tervetulleena ilmiönä – pyrkihän itse asiassa jo *Women’s Oppression Today* sivuuttamaan kysymyksen naisten alisteisen aseman “perimmäisestä syystä”: siirtämään huomion ilmiöiden loogisista yhteyksistä niiden historiallisiin yhteyksiin ja kaikenkattavista rakenteista erityisiin valtamekanismeihin – mistä syystä Barrettia syytettiin yrityksistä “paeta” tärkeitä kysymyksiä “helppoihin ratkaisuihin”.

Barrett näkee kuitenkin Foucault’n ja Derridan kaltaisten ajattelijoiden käyttämissä käsitteistöissä myös vakavia puutteita, jotka rajoittavat huomattavasti niiden soveltamismahdollisuuksia. Näistä pahimpana hän pitää liian dogmaattista sitoutumista tiettyjen humanististen käsitteiden välttämiseen, sillä se on johtanut vaihtoehtoisten käsitteellistämistapojen puuttuessa tiettyjen ongelmallisten elämänalueiden yksioikoiseen sulkeistamiseen tarkastelun ulkopuolelle. Jo althusserlaisen marxismin kohdalla Barrett näki tiukan antihumanismin johtavan kyvyttömyyteen puhua poliittisesta toiminnasta ja humanismin ongelma on tullut kirjan *The Politics of Truth* jälkeen Barrettille yhä keskeisemmäksi. Hän on päätenyt puolustamaan monien “humanistisiksi” luokiteltujen puhe-
tapojen käyttökelpoisuutta perustellen linjaustaan hyvin pragmaattisesti: hintana ihmisen käsitteen hylkäämisestä on ollut, että yhteiskuntatiede jää vaille mahdollisuuksia ottaa mitenkään osaa niihin keskusteluihin “ihmisen olemuksesta”, joita tiedeinstiutuution ulkopuolisessa maailmassa kuitenkin jatkuvas-
ti käydään – ja joiden käymiseen ei kukaan kysy lupaa yhteiskuntatieteilijöiltä. Barrett sanoo, että yhteiskuntatieteiden kyvyttömyys osallistua mitenkään näihin ihmisen käsitteeseen kiinnittäytyneisiin keskusteluihin taiteesta, uskonnosta, nautinnosta, tunteista, aisteista ja poliittisesta toiminnasta on liian suuri hinta maksettavaksi teoreettisesta korrektiudesta.